

İŞÇİ SAĞLIĞI İŞGÜVENLİĞİ İLE İLGİLİ PROBLEMLERE GENEL BİR BAKIŞ*

Yusuf ALPER**

GİRİŞ

Söz konusu olan insan ve insan sağlığı olduğu zaman konunun önemini tartışmak veya önemini vurgulamak için çeşitli deliller göstermeye çalışmak anlamsızdır. Çünkü, bütün faaliyetlerin merkezinde yer alan ve bütün faaliyetlerin amaçlarının yöneltildiği insan her şeyin üstünde bir öneme sahiptir.

İnsanın en temel hakkı olan ve diğer haklarının da kullanımına imkân veren yaşama hakkı ile ilgili olduğu için işçi sağlığı ve işgüvenliği konusu da önemlidir. Bu konunun önemini vurgulamak için bir yılda kaybedilen işgünü kaybı veya maruz kalınan üretim kaybı gibi ölçülebilir kıstaslara da ihtiyaç yoktur. İnsan hayatının kutsallığı ve bu hayatın bütünlüğüne ve devamlılığına yönelik her tehlikenin önlenmesi, ortadan kaldırılması veya etkisinin azaltılmasına yönelik bütün çalışmalar da bu çerçevede önemlidir.

Başlangıçta, yalnızca üretime yönelik kayıpları azaltmaya yönelik çabalar olarak başlasa da, bugün artık işçi sağlığı ve işgüvenliği ile ilgili çalışmaların insani amaçlar ağırlıklı olarak yürütüldüğü bir gerçektir. Devletin, işverenlerin ve sendikalarla diğer ilgili tarafların konuya bu açıdan yaklaşımları ve bu temel

* 4-10 Mayıs 1991 tarihinde, Bursa'da düzenlenen "İşçi Sağlığı İşgüvenliği Haftasında" sunulmak üzere hazırlanmıştır.

** Doç. Dr.; U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Öğretim Üyesi.

esas üzerinde hemfikir olmaları gerektiği tartışmasız kabul edilmesi gereken hususların başında yer almaktadır.

Ülkemizde de işçi sağlığı, iş güvenliği konusu, çalışma hayatı ile ilgili olarak üzerinde en fazla durulan konulardan birini oluşturmaktadır. Bu konuya yönelik olarak ayrı bir haftanın düzenlenmiş olması da, tartışılabilir olmakla birlikte, bu konuya verilen önemin bir göstergesidir. İlgili tarafların bir araya geldiği, görüşleri, dilekleri ve şikayetlerini dile getirdikleri bu hafta, karşılıklı işbirliğinin de temellerinin de atılmasına imkan vermektedir. Bu bakımdan faydalı olarak değerlendirilmeli ve bu çalışmalardan daha fazla nasıl fayda sağlanabilir düşüncesi ile hareket etmelidir. Bu hafta çerçevesindeki faaliyetleri bıkkınlıktan ve yasağın ötesinde bir anlayışla yürütmelidir.

İş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesi ile ilgili olarak ülkemizde de çok yönlü ve yoğun faaliyetlerin gerçekleştirildiği vurgulamamız gereken iki önemli hususu oluşturmaktadır. Ancak, bu çalışmaların bu konuda istenilen hedeflere bizi ulaştırdığını da söylemek henüz mümkün görülmemektedir. Ne var ki, vurun abalıya misali, Dünyada ve Avrupada birinci olduğumuzu söyleyerek hiçbir çalışma yapılmadığını söylemek de çok doğru değildir. Kaldı ki, böyle bir yaklaşımın, şikayetten öte pek fazla bir şey kazandırmayacağı da açıktır. Kanaatime göre, doğru olan yaklaşım, bir şeyler yapıldığı noktadan hareketle, eksiklerin ve yetersizliklerin ne olduğunun tesbitine yönelik olmalıdır. Bu tebliğ, bu düşünceden hareketle, ülkemizde işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili olarak önemli çalışmalar yapıldığı, ancak uygulamadan kaynaklanan bazı problemlerin olduğu, bu problemlerin giderilmesi halinde daha başarılı sonuçlar elde edileceği inancıyla uygulamadan kaynaklanan problemleri ana hatları ile vurgulamak için hazırlanmıştır. Konular, mümkün olduğu kadar sistematik şekilde ele alınmaya ve hafta ile ilgili faaliyetlerin ruhuna uygun olarak söz konusu problemler ana hatları ile vurgulanmaya çalışılacaktır.

A. KAVRAMLA İLGİLİ PROBLEMLER

İş kazaları ve meslek hastalıkları, kişinin çalıştığı iş dolayısıyla karşılaştığı tehlikelerle ilgilidir. Esas olarak, çalışırken veya işin gereği diğer işlemleri yaparken maruz kalınan kazalar iş kazaları olarak değerlendirilir. Burada, yapılan işlemlerle uğranılan kaza arasında bir bağlantı vardır.

Meslek hastalıkları, daha az rastlanan bir tehlike olarak kolay tarif edilebilmektedir. Uzun sürede kendini belli etmesi, sebep-sonuç ilişkisinin çok zaman kolaylıkla kurulabilmesine ve tarifinin yapılmasına imkan vermektedir. Tıp, kimya, biyoloji ve mühendislik bilimleri geliştikçe, insan bünyesi üzerinde zarar verici etkileri bulunan ve çalıştığı ortamdaki kaynaklanan maddeler arasındaki ilişkiler daha sağlıklı şekilde kurulacaktır. Meslek hastalıkları ile ilgili gelişmeler de bu yöndedir. Bir yandan, daha önce zararlı olduğu bilinmeyen maddelerin zararlı olduğu ortaya çıkarken, öte yandan da yeni teknolojilerin uygulanması ile kendini

gösteren yeni tehlikeler meslek hastalıkları listesine dahil edilmektedir. Bu bakımdan meslek hastalıklarının tarifi hususunda özellikle ülkemiz için dikkati çeken bir tarif problemi yoktur.

Ülkemiz için önemli problem, iş kazalarının tarifinden kaynaklanmaktadır. Bugün, iş kazaları için kullanılan tarif, sosyal sigortalar uygulaması için kullanılan tariftir. İş kazaları ve meslek hastalıkları sigortasının hastalık sigortasından önce kurulmuş olması, tarifi, çalışanların menfaati düşünülerek geniş kapsamlı tutulmasına yol açmıştır. Zaman içinde Yargıtay tarafından verilen kararlar da bu konudaki kargaşayı arttırmış, iş kazaları tarifinde "esastan çok, şekil" öne geçmiştir. Nitekim, çalışma amacıyla evinden çıkarak işyerine giden işçi, bir trafik kazasına maruz kalırsa, işyerine gittiği aracın niteliği, aracın içinde olup olmadığı veya nerede bulunduğuyla ilgili olarak bu olay iş kazası olarak yorumlanabilmekte veya iş kazası olarak değerlendirilmemektedir. Aynı şekilde, işyeri sınırları içinde olmak, sebebi ne olursa olsun bütün olayların iş kazası olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bu bakımdan, daha sonraki kısımlarda da belirtileceği gibi, iş kazasının esasına uygun olarak yeniden tarifine ihtiyaç vardır. Hastalık sigortası ile ilgili olarak yapılan sosyal sigorta yardımlarındaki iyileştirmeler, bu sebeple başlangıçta var olan gerekçeyi de önemli ölçüde ortadan kaldırmıştır. Kavram konusundaki kargaşa, bu mesele açısından, kanaatimce çözülmesi gereken ilk problemi oluşturmaktadır. Çünkü, bu konudaki kavram kargaşası daha sonraki kısımlarda da belirtileceği gibi, problemin teşhisini zorlaştırmaktadır. Bu noktada, doğrudan işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili olarak çıkarılacak olan bir kanun bu konu ile ilgili tariflerin yapılmasına imkan hazırlayacaktır.

B. İŞYERLERİNİN YAPISI İLE İLGİLİ PROBLEMLER

İşçi sağlığı iş güvenliği ile ilgili tedbirlerin uygulanmasını önleyen en önemli faktör, üretim sistemimize hakim olan küçük işletme yapısıdır. Bütün sosyal politika tedbirlerinin (sendikacılık, toplu iş sözleşmeleri, sosyal güvenlik gibi) yanısıra işçi sağlığı iş güvenliğinin de etkin şekilde uygulanabilmesi işletme büyüklüğü ile yakından ilgilidir. Türkiye'de sanayi ve hizmetler kesiminde hakim olan işletme yapısı küçük ölçeklidir. Nitekim, SSK tarafından yayınlanan istatistiklerde, sosyal sigorta kapsamına alınabilecek 1 milyondan fazla işletmenin % 40'ı yalnızca bir sigortalı, % 90'ı aşan bir kısmı ise 1-9 işçi çalıştırmaktadır. Kapsama alınan işyerleri sayısı bakımından da durum aynıdır. 1989 yılı verilerine göre, ülkemizde 1000 kişiden fazla işçi çalıştıran işyerlerinin sayısı yalnızca 175'dir. 500'den fazla işçi çalıştıranların sayısı ise 576'dır. Öte yandan, yine 1989 yılı verilerine göre SSK'ya bildirme veren işyerlerinin % 92'si 1-9 işçi çalıştırmaktadır. Bu yapıya sahip olan işyerlerine etkin şekilde hizmet götürülemeyeceği ve denetim yapılamayacağı açıktır. Ortalama işçi sayısının 5-7 olduğu bir üretim organizasyonunda yapılacak her işin maliyeti de yüksek olacaktır. Bu yüksek maliyetli işler arasında İSİG ile ilgili çalışmalar da vardır.

Bir araştırmaya göre, Almanya'da bir iş müfettişine ortalama olarak 800 işyeri ve 25.000 civarında işçi düşerken, Türkiye'de bu rakamlar 3360 işyeri ve 7500 işçi olarak ortaya çıkmıştır. Aşağı yukarı, aynı sayıdaki işyerinde Almanya'da 20 milyon, Türkiye'de ise yalnızca 3 milyon işçi çalışmaktadır. Sonuç olarak belirtmek gerekirse, Türkiye'de üretim birimleri küçük ölçeklidir. Bu yapısal özellikten hareketle:

- Küçük işletmelerin her bakımdan zayıf oldukları ve geri teknoloji ile çalıştıkları için koruyucu ve önleyici tedbirlerin getireceği maliyete katlanacak kadar güçlü olmadıkları için bu tedbirleri almaktan kaçınacaklarını,
- Yapılan araştırmalar, büyük işletmelerin zaten gerekli tedbirleri aldıkları, gerçek problemin bir türlü ulaşılamayan küçük işletmelerden kaynaklandığını ve bunlar kapsama alınmadıkça problemin çözümünde önemli mesafeler alınamayacağını,
- Bütün sosyal politika tedbirleri gibi, İSİG ile ilgili tedbirlerin de etkin şekilde işlemesinin ancak bu işletmelerin leklerinin büyümesine bağlı olacağını, bunun da ekonomimizdeki yapısal değişiklikle birlikte gerçekleşeceğinden zaman alacağını,

söylemek mümkün görülmektedir. Bu açıdan, İSİG alanında da diğer bütün tedbirlerle birlikte işletme ölçeğindeki büyümeye bağlı bir iyileşmeyi beklemek daha gerçekçi olacaktır.

C. İSTATİSTİKİ VERİLER VE ARAşTIRMALARLA İLGİLİ PROBLEMLER

İş kazaları ve meslek hastalıkları ile ilgili olarak yapılan açıklamaların büyük çoğunluğunda, meselenin ne kadar önemli olduğunu vurgulamak için en sık başvurulan yol, bir yıl içinde ne kadar kaza olduğu ile ilgili mutlak rakamları vermek ve bu rakamlardan hareketle, kaybedilen gün sayısının, grevlerle kaybedilen günlerden bile çok olduğu hususu ile Türkiye'nin bu alanda dünya ve Avrupa Őampiyonluklarını hiç bir ülkeye bırakmadığını belirtmektir. Bu tür bir değerlendirme yalnız değildir. Ancak, kanaatime göre bazı eksiklikleri ihtiva etmektedir. Bu eksiklikler de değerlendirmelere esas alınan istatistikî verilerden kaynaklanmaktadır.

Her Őeyden nce Őunu belirtmek gerekir ki, "Türkiye her konuda istatistikî veri fakiri olan bir ülkedir". Hangi konuyu incelemek için yola çıkarsanız çıkın, en kolay verileri elde edebileceğiniz alanlarda bile zorlanır veri bulamazsınız. Bulduklarınız da büyük bir ihtimalle yanlış veya eksiktir. Onun için de yayınlanan istatistikî verilere kimsenin güveni yoktur ve Türkiye'de çok zaman meseleler değil, rakamlar tartışılır. Benzer bir problem, iş kazaları ile ilgili olarak da mevcuttur. Nitekim:

- Bütün işyerlerinin SSK kapsamında olmaması dolayısıyla, bir yıl için

verilen iş kazaları rakamları büyük eksiklikler göstermektedir. SSK kapsamına alınmayan işyerleri yanında Bağ-Kur mensuplarının çalıştığı işyerlerine ait veriler de bu rakamlara dahil değildir. Kaldı ki, esas meselenin bu kapsamda olmayan işyerlerinden kaynaklandığı, bu işyerlerinde kaza sayısının daha fazla olduğu yolunda da kuvvetli gözlemler vardır. Bu sebeple, yayınlanan SSK rakamları gerçekte olduğundan daha az sayıda iş kazası olduğunu ortaya koymaktadır.

- Öte yandan, SSK bu istatistiki verileri sosyal sigorta faaliyetlerinin bir uzantısı olarak yayınlamaktadır. Daha önce belirttiğimiz sebeplerden dolayı, gerçekte iş kazası sayılamayacak bir çok olayın da iş kazası olarak bu veriler içine dahil edildiği de bir gerçektir. Bu durum da, biraz öncekinin aksine rakamları gerçekte olduğundan daha fazla göstermektedir.

Kısaca belirtmek gerekirse, İSİG ile ilgili değerlendirmelerde yanlış veya eksik verilerden hareket edilmektedir. Halbuki, sağlıklı teşhislerin yapılabilmesi ve uygun çözüm için tedbirlerin alınması ancak güvenilir teşhislerden sonra olur. Bu da sağlıklı istatistiklerle mümkündür. Uluslararası Çalışma Teşkilatının bu alanda önemle üzerinde durduğu hususlardan birini, konu ile ilgili istatistiki verilerin derlenmesi, toplanması ve yayınlanması oluşturmaktadır. Burada kastettiğimiz, şüphesiz yalnızca toplam rakamlar değildir. Bütün İSİG ile ilgili eserlerde önemle üzerinde durulan "kaza analizleri" ile ilgili veriler ve bunlara dayalı istatistiklerdir. İş kazalarının ve meslek hastalıklarının hangi iş kollarında, hangi sebeplerle, hangi saatler ve zamanlarda meydana geldiği, gibi sağlıklı tedbirler alınmasını sağlayacak bütün açılardan bu veriler güvenilir şekilde toplanmalı ve değerlendirilmelidir. SSK'nun bu konudaki faaliyetleri son derece faydalı ancak yetersiz olduğu açıktır. Bu verileri kimin toplayacağı meselesini bugünkü yapı içinde bulmak biraz güç görülmektedir. Bu açıdan da, İSİG ile ilgili yeni bir teşkilata ihtiyaç olduğu açıktır, doğmaktadır.

İstatistiki verilerle yakından ilgili olan bir hususta, konu ile ilgili olarak çeşitli bilim alanlarında yapılacak olan çalışmaların, araştırmaların ve tezlerin desteklenmesidir. Devlet, sendikalar ve işverenlerle bunların teşkilatları bu alanda yapılacak araştırmaları doğrudan kendileri yapabilecekleri gibi, çeşitli araştırma kurumlarındaki ve özellikle de üniversitelerde çalışanların İSİG ile ilgili olarak yapacakları çalışmalarını destekleme yoluna da gidebilirler. Hatta, bu tür çalışmalar yalnızca teşvik edilmekle kalmaz, problemi gerçek boyutları ile ortaya çıkaracak şekilde yönlendirilebilir. Sağlıklı ve güvenilir veri sağlamanın en yaygın yollarından en başta gelenini bu yol oluşturmaktadır ki, bu noktada önemli yük devlet üzerinde olmalıdır.

D. MEVZUATLA İLGİLİ PROBLEMLER

İşçi sağlığı ve iş güvenliği ile doğrudan ilgili bir kanunun olmaması bu alanda dağınık bir hukuki düzenleme ağının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Ni-

tekim, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın İSİG ile ilgili hukuki düzenlemelerin yer aldığı bir yayınında, konu ile ilgili 15 kanun, 29 tüzük ve 20 yönetmelik olduğu görülmektedir. Konu ile ilgilenenlerin değişik vesilelerle ileri sürdüklere görüşlerde ise Bakanlığın belirttiği sayılardan farklı sayılar verilmektedir. Bu konudaki yasal düzenlemelerle ilgili sayıların bile birbirini tutmaması, bir yandan daha önce belirtilen istatistiki veri probleminin boyutlarını ortaya koyarken, diğer taraftan hukuki düzenlemelerde bir karmaşanın olduğunu ortaya açık olarak koymaktadır.

İSİG'nin yalnızca bir hukuki mesele olmaması, iktisadi ve sosyal boyutları yanında mühendislik, tıp, fizik ve kimya gibi alanları da çok yakından ilgilendiren yönlerinin olması, konunun bütün yönleri ile tek bir hukuki düzenleme içine alınmasını güçleştirmektedir. Ancak bu gerçek bile uygulama ile ilgili hukuki mevzuat karmaşasını ve dağınıklığını mazur göstermez. Diğer bir çok ülkede olduğu gibi, İSİG ile ilgili temel meselelerin bir çatı altında toplanmasına imkan veren bir kanuna ihtiyaç olduğu açıktır. Tüzük ve yönetmelik seviyesindeki yasal düzenlemelerin de bu kanuna bağlı olarak hazırlanması gerekir.

İSİG ile ilgili doğrudan bir kanunun çıkarılması, bu konunun kimin görev alanına girdiği ve hangi teşkilatlanma yapısı ile yürütüleceği problemlerinin de çözümünü kolaylaştıracaktır. Uygulamaya yönelik problemlerin önemli bir kısmının hukuki düzenlemeye bağlı olarak çözümleneceğini bekleyebiliriz. Çıkarılacak olan İSİG kanununun hangi çerçevede olacağı ülke gerçekleri tarafından belirlenecektir. Ancak, konunun tıp, kimya, fizik ve mühendislikle ilgili teknik yönleri, bu konuda daha ileri olan ülkelerdeki mevzuatın ithali yolu ile çözümlenebilir. Ancak, burada da dikkat edilmesi gereken önemli husus, standartların aynen alınması, ülke gerçeklerine uzak olan ve uygulama imkanı olmayan mevzuat ve standartların ithalinden kaçınılması gereğidir. Bu adaptasyonu yapacak olan da konu ile ilgili olan ve Türkiye gerçeklerini iyi bilen uzmanlar olacaktır.

E. TEŞKİLATLANMA İLE İLGİLİ PROBLEMLER

İSİG ile ilgili çalışmaların amaçlarına uygun olarak yürütülebilmesi konu ile doğrudan ilgilenen müesseselerin varlığını ve uygun bir teşkilatlanmayı gerekli kılar. En azından, konu ile ilgili müesseseler arasında koordinasyonu sağlayacak bir üst kuruluşa ihtiyaç vardır. Teşkilatlanma ve ilgili müesseseler konusunda da ülkemizde önemli problemlerin olduğu bir gerçektir. Şu anda görünen, İSİG meselesinin, devletin yerine getirmesi gereken temel görevlerinden biri olarak kabul edildiği, buna bağlı olarak da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ilgi alanında bulunduğuudur. Ancak, Bakanlık bünyesi içindeki teşkilatlanma bile bu konuda bir koordinasyon eksikliğini açık olarak göstermektedir. Nitekim, konu ile ilgili olarak yürütülen eğitim, araştırma ve denetim faaliyetleri Bakanlık içindeki ayrı idari birimler tarafından gerçekleştirilmektedir.

Teşkilatlanma konusundaki dağınıklığın getirdiği problemler ise, konu ile ilgili sorumluluğun kimde olduğu, denetimin kim tarafından yapılacağı ve tarafla-

rın birbirinden bağımsız olarak yaptıkları çalışmaların nasıl koordine edileceği konularında yoğunlaşmaktadır. Teşkilatlanma konusundaki bu problem, konu ile ilgili görevlerin ve yetkilerin çeşitli idari birimler arasında karışmasına yol açmaktadır.

Çalışma hayatının tarafları olan devlet, işverenler ve sendikalar İSİG konusuna hiç tereddütsüz sahip çıkarlar. Devlet ve özellikle ÇSGB, sendikalar ve işverenler konu ile yakından ilgilendiklerini ve bu meselenin de doğrudan kendilerini ilgilendirdiğini ileri sürerler. Ancak, bu meseleye sahip çıkma, yükümlülüklerin yerine getirilmesinde problem yaratır. Çünkü yetki ve görev alanları karışır ve birbirine girer. Bu gibi durumlarda çok zaman görüldüğü gibi de herkesin sahip çıktığı konu, hiç kimsenin bir şey yapmadığı bir alan haline gelir. Yani, bir kişinin taşınması gereken yumurta, kırk kişinin taşımak istemesi yüzünden ya olduğu yerde kalır, ya da kırılır. Bu, teşkilatlanma konusundaki dağınıklığın sonucudur. İşverenlerin ve sendikaların konu ile ilgili olarak kendi teşkilatları içinde oluşturdukları, birimlerde bu işbirliğinin eksikliğinden dolayı, birbirlerinden habersiz olarak yetersiz şekilde çalışırlar ve zaten zayıf oldukları için de istenilen sonuç elde edilemez.

Teşkilatlanma konusundaki dağınıklığın yarattığı ikinci önemli problem, İSİG konusunda hayati bir öneme sahip olan DENETİM meselesinde kendini gösterir. Bugünkü yapı içinde, ÇSGB'nın yanısıra, SSBYB, Milli Savunma Bakanlığı, Belediyeler, SSK ve işyerlerindeki İSİG kurulları denetim yetkisine sahiptirler. Bu görüntü ile denetim konusunda:

- Dağınıklığın,
- Görev benzerliğinin ve yetki çatışmasının,
- Koordinasyon eksikliğinin, ve
- Denetim elemanı yetersizliğinin

olduğu hemen dikkati çekmektedir. Sonuç, etkin olmayan ve yetersiz bir denetimin varlığıdır.

Kısaca belirtmek gerekirse, devlet ve çeşitli kuruluşları, işverenler ve kuruluşları, işçiler ve kuruluşları, çeşitli meslek kuruluşları, eğitim kurumları ile mahalli kuruluşlar tarafından çeşitli seviyelerde ve amaçlarla yürütülmekte olan faaliyetlerin bir çatı altında, işbirliği anlayışı ile toplanması gereklidir. Bu bakımdan, konu ile ilgili olarak TEK KANUN anlayışının bir uzantısı olarak TEK TEŞKİLATTA'da ihtiyaç vardır. Bu teşkilatın statüsü konusunda önerilen, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na bağlı olması, SSK gibi özerk olması ve konu ile ilgili sendikaların, işverenlerin, eğitim kurumları ile meslek kuruluşlarının işbirliğine imkan verecek bir yönetim yapısına sahip olmasıdır. Bu şekilde, birbirinden habersiz olarak faaliyet gösteren, ancak konunun doğrudan kendilerini ilgilendirdiğini ileri süren tarafların yalnızca bu amaçla düzenlenen toplantılarda değil, sürekli olarak bir arada olmaları ve birlikte çalışmalarını sağlanmış olacaktır. Bu yaklaşım, bir yandan etkinlik sağlarken, diğer yandan da çalışma hayatında çok arzu edilen işbirliğine de zemin hazırlayacaktır. Çünkü, İSİG, hiçbir tarafın

işbirliği yapma konusunda itirazı olmayacak bir konudur ve çalışma hayatının diğer alanlarında fazlası ile ihtiyaç duyulan işbirliğine de zemin hazırlayacaktır.

E. EĞİTİMLE İLGİLİ PROBLEMLER

Bütün problemler gibi, İSİG ile ilgili problemlerin çözümü de temelde eğitimle çözülecektir. Konu ile ilgili eğitimin, öğretimle de bağlantılı olarak çeşitli yönleri vardır.

İSİG ile ilgili eğitimin ilk görüntüsünü konu ile ilgili tarafların "bilinçlendirilmesi" oluşturmaktadır. Bu bilinçlendirme yalnızca "konunun çok önemli olduğu" hususu ile ilgili değildir. Burada kastedilen bilinçlenme, ilgili bütün tarafların bütün faaliyetlerinde İSİG'nin tabiatına uygun bir davranış içine girmeleri anlamındadır. Bu çerçevede, devletin ve kuruluşlarının konuya sahip çıkmaları ve gerekli mevzuat ve teşkilatla problemin üzerine gitmeleri, işverenlerin konunun önemine inanarak gerekli tedbirleri almaları, işçilerin kendi hayatları ile doğrudan ilgili olduğu bilincinden hareketle kendilerini koruyacak bir davranış içine girmeleri bu bilinçlenmenin esas görüntülerini oluşturmaktadır. İSİG haf-tası ve benzeri faaliyetler bu çerçeve içinde yer alan eğitim faaliyetlerinin çok küçük bir yönünü oluşturmaktadır.

Eğitimin, öğretimle desteklenen ikinci yönünü konu ile ilgili her seviyedeki elemanın yetiştirilmesi oluşturmaktadır. Devletin çeşitli kurumlarında çalışan müfettişlerin, konu ile ilgili uzmanların, işyeri hekimleri gibi diğer görevlilerin eğitimi bu çerçevede yer almaktadır. İSİG, birçok bilim dalının ortak ilgi alanıdır. Bu çerçevede, tıp eğitimi görmüş hekimlere, teknik eğitim görmüş mühendislere, fizikçilere ve kimyagerlere, sosyal bilimler eğitimi almış hukukçu ve iktisatçılara ihtiyaç vardır. Öte yandan, denetimle ilgili müfettişlerin bu ilgi alanlarının birkaçına birden vukuf olmaları da gerekmektedir. Konu ile ilgili eğitim veren yüksek öğretim kurumlarında, birer kürsü oluşturulmasını ileri sürmek, bu alanda eğitim almış kişilerin istihdam şanslarını gözönüne alınca, daha önce belirtilen yapısal şartların da ışığında, fazlaca iyimserlik olur. Ancak, konu ile ilgili kişilerin kendi alanlarında temel eğitimlerini aldıktan sonra, çalışacakları alanlarla ilgili eğitimi almaları da mutlaka sağlanmalıdır. Bu eğitim, ortak alanların kazandırılması ile ilgili olacaktır ve enstitüler seviyesinde yürütülecek bir eğitim programı ile kazandırılabilir.

Eğitim meselesinin bir başka yönünü de, ders programları içine İSİG konusunun ilave edilmesi oluşturmaktadır. Konu, yalnızca iktisadi ve idari bilimler fakültelerinde, o da sınırlı olarak ders olarak okutulmaktadır. Diğer fakültelerde, doğrudan konu ile ilgili dersler yoktur. Doğrudan bu ismi taşıyan bir ders konul-masa bile, diğer ders programlarının içine yerleştirme çabalarını başlatmak faydalı olacaktır. Öte yandan, sanayi ve hizmetler kesimine ara ve orta eleman yetiştiren meslek okullarına, daha sonra işyerinde ve işbaşında yapılacak olan eğitimi kolaylaştırmak için konu ile ilgili ders veya düzenli kurslar verilebilir.

Eğitimin can alıcı noktasını, fiilen çalışan işçilerin işbaşındaki eğitimleri oluşturmaktadır. Yapılan araştırmalar, iş kazalarının sebeplerinin % 85'inin insana bağlı sebeplerden kaynaklandığını ortaya koymuştur. Dolayısı ile iş kazaları ve meslek hastalıkları ile ilgili önleyici tedbirlerin ve eğitimin ağırlık noktasını insan ve özellikle de fiilen çalışan insan oluşturacaktır. Bu noktada, bu kesime yönelik olarak yürütülecek eğitim programlarının sürekli, istikrarlı ve amaca uygun olarak hazırlanması önem kazanmaktadır. Konu ile ilgili netice alıcı eğitim bu kesime, yani iş kazaları ve meslek hastalıklarının "hedef kitlesine" yöneliktir. Bu noktada, işveren ve sendikalara önemli görevler düşmektedir. Denetimle görevli devlet görevlilerinin ve müfettişlerinin de bu hususta katkıları olmalıdır. Ancak, bu hususla ilgili eğitimin en zor eğitim alanı olduğu bilincinden hareketle, konunun tabiatına uygun bir eğitim verilmelidir.

F. KAZA SONRASI YAPILMASI GEREKLİ FAALİYETLERLE İLGİLİ PROBLEMLER

Tehlikenin kendisine karşı yürütülen mücadelede azami gayretin gösterileceği şüphesizdir. Ancak, bu konudaki tedbirler ne kadar geliştirilirse geliştirilsin, mutlaka kaza olacaktır ve bundan zarar görenler olacaktır. Bu durumda, meydana gelen kaza sonucunda ortaya çıkan zararların ortadan kaldırılması veya asgariye indirilmesi de önem kazanmaktadır. Bu amaca yönelik çalışmaların da İSİG ile ilgili faaliyetler içinde düşünülmesi gerekmektedir.

Yapılan araştırmalar, kazadan sonra yapılacak olan zamanlı ve isabetli müdahaleler gerek can kaybı, gerekse çalışma gücü kayıplarını asgariye indirmektedir. Nitekim, yalnızca ilk yardım seviyesinde yapılacak müdahalelerin iş kazası sonucu ortaya çıkan ölümleri yarı yarıya azalttığı ileri sürülmektedir. Bu durumda, kaza sonrasında yapılacak olan ilk yardım müdahalesi, işyerinde doğrudan sağlık işleri ile ilgili hekimin veya görevlilerin bulunmasını gerekli kılmaktadır. Bu ilk müdahaleden sonra kazaya uğrayan işçinin esas tıbbi müdahale yapılmak üzere, kısa zamanda ve önemli zararlar görmeden sağlık tesislerine ulaştırılması gereklidir. Bunun için işverenin hazırlıklı olması gerekmektedir.

Belirtilen bu tedbirlerin alınması, şüphesiz işverenin bilinçli olması yanında, bu tedbirlerin maliyetini karşılayacak mali güce ve işletme büyüklüğüne sahip olması ile yakından ilgilidir. Bu da, daha önceki kısımlarda belirtildiği gibi, Türkiye'deki işletmelerin büyüklükleri ile yakından ilgilidir. Ancak, bu gerçek hiçbir şey yapılmayacağı anlamına da gelmez. İşyeri seviyesinde gerçekleştirilecek olan temel ilk yardım eğitimleri bu konu ile ilgili olarak yapılabilecek ilk faaliyet alanını oluşturabilir.

Aslolan kişinin kendi çalışma gücü ile kendi geçimini sağlamasıdır. Herşeye rağmen, kazaya maruz kalan kişide çalışma gücü kayıpları meydana gelmişse, bu kayıp ile sürekli şekilde başkalarına bağımlı kalması önlenmelidir. Bu çerçevede yapılması gereken rehabilite edici faaliyetlere ağırlık vermektir. Büyük

harcamaları gerektiren bu tedavi ile ilgili olarak da sağlık tesislerinden uzman eleman eksikliğine kadar önemli problemlerimiz vardır.

SONUÇ OLARAK

Gelişmekte olan bir ülke olarak, her alanda olduğu gibi İSİG alanında da çok sayıda problemin bulunması normaldir. Bileşik kaplar misali, ülke ortalamasına hakim olan problemler aynı oranda İSİG alanına da yansiyacaktır. Bu açıdan problemsiz bir durumu düşünmek fazla iyimserlik olur.

İSİG bakımından bugün bulunduğumuz noktanın iyi olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak, bu alanda hiçbir şey yapılmadığını söyleyerek Dünya ve Avrupa şampiyonu olduğumuzu söylemek de yanlış olur. Konu ile ilgili olarak tarafların ve özellikle devletin büyük çabalar gösterdiğini, işveren üzerine önemli sorumluluklar yüklendiğini, bütün bunlara rağmen, yukarıda bahsedilen problem alanları ve ekonomik üretim birimlerinin yapısal özelliklerinden kaynaklanan problemler dolayısı ile istenilen sonuçların elde edilemediği de açıktır. Gelişmiş ülkelere ait çalışmalarda, kaza sıklık ve ağırlık oranlarının bugün ülkemizde olan seviyenin çok daha altına düşürülebileceğini ortaya koymaktadır. Bu bakımdan, İSİG ile ilgili faaliyetlerde ulaşılabilecek olan hedefe ait veriler de mevcuttur.

Konu ile ilgili tarafların, yapılması gereken işler konusunda birbirini suçlamaları ve sorumluluktan kaçınmaları yerine işbirliğine gitmeleri esastır. Çünkü, işçilerin, işverenlerin ve devletin, çalışma hayatına yönelik olarak tereddütsüz işbirliğine gidebilecekleri alanların başında İSİG gelmektedir. Bu işbirliği, bir yandan ayrı ayrı yapılan çalışmaların birleştirilerek daha amaca uygun hale getirilmesini sağlayacak ve kaynak israfını önleyecek, diğer yandan ise çalışma hayatının diğer alanlarında başlatılacak olan işbirliği gayretlerine esas ve örnek teşkil edecektir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Necdet; İş Güvenliği Ders Notları, Sakarya DMMA, Sayı: 28, Adapazarı, 1982.
- Alper, Yusuf; "Bazı Ülkelerde İSİG Uygulamaları ve Türkiye'deki Uygulama İle Karşılaştırılması", İSİG Sempozyumu, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Ankara, 1989.
- Alper, Yusuf; "İş Güvenliğinin Temel İlkeleri", SSK Bülteni, Ankara, 1990.
- Alper, Yusuf; "İnsan Makine İlişkileri Açısından İş Kazaları", Verimlilik Dergisi, MPM, Sayı: 1, 1991.
- Alper, Yusuf; "İşçi Sağlığı İş Güvenliği ve Uluslararası Çalışma Teşkilatı", ROTA, Haziran 1988.

Alper, Yusuf; "Dünyada İSİG İle İlgili Genel Eğilimler", Belediye-İş, Sayı: 32, Haziran 1988.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İşçi Sağlığı İş Güvenliği Sempozyumu Tebliğleri, Ankara, 4-10 Mayıs 1987.

—————, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu Tebliğleri, Ankara, 4-10 Mayıs 1988.

—————, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu Tebliğleri, Ankara, 4-10 Mayıs 1989.

ILO, Safety and Health of Workers, 4. Edition, Geneva, 1963.

Süzek, Sarper; İş Güvenliği Hukuku, 1. Baskı, Savaş Yayınları, Ankara, 1985.